

TEJTERMELŐ CSALÁDI VÁLLALKOZÁSOK VIZSGÁLATA

KÖMÜVES Zsolt

Kaposvári Egyetem Gazdaságtudományi Kar,
Agrárgazdasági és Menedzsment Tanszék
University of Kaposvár,
Faculty of Economic Science,
Department of Agricultural
Economics and Management
H-7400 Kaposvár Guba Sándor utca 40.
e-mail: komuves.zsolt@ke.hu

ANALYSIS OF MILK PRODUCTION FAMILY BUSINESSES

The paper examines the factors influencing the competitiveness of milk production. It aims at revealing and characterising natural features, physical, biological, social, economic (market-) and human factors by pointing out the most significant differences at the same time. The paper analyses the efficiency of selected family farms in terms of size, quality, technology and carrying capacity. Finally, the most important relationships are presented and the three most important factors influencing production are highlighted on the basis of the results such as soil, nutrition and livestock.

1. BEVEZETÉS – INTRODUCTION

A magyar gazdaság szerkezete a rendszerváltás óta radikális változáson ment keresztül, a mezőgazdaság szerepe azonban még ma is meghatározó, különösen a vidéki területeken. Kutatásom aktualitását a gazdák 2009 óta különösen nagy hangot kapó tüntetései adták. További célom volt, hogy bemutassam, a pénzügyi válság hatásai milyen állapotban találták a magyar élelmiszeripart, elsősorban pedig a kisüzemi tejgazdálkodást.

A 2004-es Európai Unió csatlakozásának köszönhetően, a Közös Agrárpolitikában számos célt tűztek ki annak érdekében, hogy a mezőgazdaságból élők, megfelelő minőségű, mennyiségű terméket legyenek képesek előállítani a tisztességes jövedelemszerzés mellett. Sok esetben ezek a támogatási lehetőségek ellehetetlenülnek azáltal, hogy a pályázati kritériumoknak nem voltak képesek megfelelni. Ezek a körülmények indokolták többek között a szükséges likviditást, fizetőképességet javító fejlesztések alkalmazását.

A munkám során több gazdaság példáján keresztül kívánom bemutatni a gazdaságos tejtermelés feltételeit. A témaválasztásomat a kisüzemi tejtermelésben rejlő kiaknázatlan potenciálok motiválták. Tapasztalataim szerint a mezőgazdaságban működő kisgazdaságok, családi vállalkozások megélhetése, tisztességes jövedelemhez jutása még mindig nehéz. Ez nem csak az állatállo-

mánytól, területméretétől függ, hanem a rendelkezésre álló önrőtől, kiegészítő jövedelemforrásoktól és a pályázati támogatási kritériumoktól.

2. KISÜZEMI TEJTERMELÉS – SMALL-SCALE DAIRY PRODUCTION

A többi EU-tagország tejszektorának szereplőihez hasonlóan a magyar tejtermelők, tejfeldolgozók és-forgalmazók is döntési kényszerhelyzetben vannak. A Közös Agrárpolitika (KAP) reformja értelmében a jelenlegi tejkvóta-szabályozás 2015. március 31-én megszűnt, a támogatási rendszer és a piacsabályozás átalakult és új vidékfejlesztési prioritások kerültek megfogalmazásra.

A tejszektor minden szereplőjének mérlegelnie kell az eddiginél is keményebb piaci versenyre való reagálás lehetséges és főleg értelmes változatait. Dönteni és alkalmazkodni kell: visszavonulás, szintentartás vagy fejlesztés (UDOVECZ, 2013). A hazai tejtermelésre általánosan jellemző az alacsony jövedelmezőség, mely számos tényezőtől ered. A két legmeghatározóbb közülük a magas önköltség és a viszonylag alacsony felvásárlási árak.

A tej termékpálya egyes szakaszait vizsgálva megállapítható, hogy a termelők alkupozíciója a leggyengébb, kiszolgáltatottságuk a feldolgozó szektorral szemben fokozott. Mindez pedig alacsony felvásárlási árakat eredményez (1. táblázat).

1. táblázat

Felvásárlási árak alakulása 2011-2015
(Acquisition price trend in 2011-2015)

Évek (Years)	2011	2012	2013	2014	2015
Ft/liter	86	82	96	104	77

Forrás (Source): BAKOS, 2015; KSH, 2015

A jelenlegi előállítási költség 90-100 forint literenként, ami egy hatékony gazdaságban 85 forint is lehet, de egy kevésbé modernben több mint 100 forint (HARC, 2015). A tejtermelés kb. 130-140 forint közötti literenkénti árral lehetne rentábilis, véli Lukács Zoltán a Vas Megyei Kormányhivatal Földművelésügyi Igazgatóságának mezőgazdasági főfelügyelője az MTI-vel folytatott interjúja során. A felvásárlási árakat azonban nem csak koncentráltabban jelenlévő és nagyobb alkuerőt képviselő feldolgozó szektor nyomja le, hanem a hazai termékeknek olcsóbb importtermékek növekvő jelenléte és az „árérzékeny” fogyasztók kedvezőtlen termékválasztása is (KOVÁCS és BLASKÓ, 2011). Átmeneti megoldást jelenthet, ha a termelő önálló tejfeldolgozó üzem építésével, működtetésével oldja meg értékesítési problémáját. Ezzel a feldolgozással a termelő kiegyenlítheti hullámzó bevételeit, jó termékválasztással pedig extra nyereséget realizálhat. Itt alapvetően a különleges vagy nagy kézi munkaigényű termékek előállítása és a regionális tejtermékelátás jöhet szóba, hiszen országos hálózatokban a néhány ezer liter tejet feldolgozó üzemek termékei nehezen értékesíthetők (MONOSTORI, 2004).

A kisüzemi tejtermelők jövedelmezőségének növelésére további lehetőséget nyújthat a rövid ellátási láncokon keresztül történő értékesítés. A helyi élelmiszer, és ehhez kapcsolódóan a rövid élelmiszer-ellátási láncok egyre nagyobb figyelmet kapnak a fogyaszt-

Table 1

tók, fogyasztói képviselőkkel és vidékfejlesztéssel foglalkozó civil szervezetek, termelő érdekképviseletek és a különböző szintű döntéshozók körében. A rövid ellátási láncok egyik jellemzője a helybeliség, míg a másik a közvetlen értékesítés. Ez utóbbi abban nyilvánul meg, hogy a termelő és a fogyasztó közvetlenül találkozik egymással, illetve az értékesítésbe közbeiktatott szereplők (pl. kereskedők) száma alacsony (BENEDEK et al., 2013).

3. ANYAG ÉS MÓDSZER – MATERIALS AND METHODS

A Somogy megyei tejtermelő gazdaságok felmérése során szükségessé vált a gazdák személyes megkérdezése annak érdekében, hogy átlátható képet tudjunk alkotni az ágazatban érintett vállalkozások helyzetéről. Az adatok begyűjtéséhez interjút készítettem személyes ismeretség alapján kiválasztott gazdaságok vezetőivel. A kiválasztás során a legfontosabb szempont az üzemi forma és a gazdaság mérete volt annak érdekében, hogy a kapott eredmények összehasonlíthatók legyenek. A kiválasztás eredményeként 10 hasonló nagyságú és profilú családi gazdaság (2. táblázat) vett részt a vizsgálatban. Az adatok felvételezésre 2015. április – július közötti intervallumban került sor. Az interjú a gazdaságos működést befolyásoló főbb tényezőkre tért ki, így a:

- takarmány-előállítás lehetőségeinek a vizsgálata,
- tejtermelés és tejtermékek,
- hozzáadott érték szerepe,
- támogatási lehetőségek és beruházások megvalósulása.

Az interjú kérdéseire adott válaszokat diktafon segítségével rögzítettem, a vállalkozókkal előzetesen egyeztetve azt. A megkérdezés átlagosan 1 órát vett igénybe. A kapott eredményeket a Microsoft Excel és Word programok segítségével dolgoztam fel.

2. táblázat

Az interjúalanyok bemutatása
(Presentation of interviewees)

Table 2

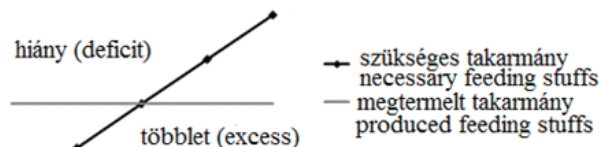
Ssz. (Nr.)	Település (Settlement)	Gazdasági forma (Economic form)	Profil (Profile)	Összes tehén (All cows)	Árbevétel millió forint (Profit HUF million)
1	Zselicszentpál	őstermelő (primary producer)	állattartás és növény termesztés (animal breeding and plant growing)	6	4
2	Lábod	őstermelő (primary producer)	állattartás és növény termesztés (animal breeding and plant growing)	5	4
3	Szena	őstermelő (primary producer)	állattartás és növény termesztés (animal breeding and plant growing)	8	5
4	Kutas	őstermelő (primary producer)	állattartás és növény termesztés (animal breeding and plant growing)	8	5
5	Szabadi	őstermelő (primary producer)	állattartás és növény termesztés (animal breeding and plant growing)	7	6
6	Csoma	egyéni vállalkozó (private entrepreneur)	állattartás és növény termesztés (animal breeding and plant growing)	10	10
7	Nagybajom	őstermelő (primary producer)	állattartás és növény termesztés (animal breeding and plant growing)	10	5
8	Osztopán	családi gazdaság (family farm)	állattartás és növény termesztés (animal breeding and plant growing)	9	6
9	Hajmás	őstermelő (primary producer)	állattartás (animal breeding)	8	5
10	Edde	őstermelő (primary producer)	állattartás és növény termesztés (animal breeding and plant growing)	4	4

4. EREDMÉNYEK ÉS ÉRTÉKELÉSÜK – RESULTS AND DISCUSSION

Az interjú a háttérváltozók felvételét követően a növénytermesztést befolyásoló tényezőkre összpontosított. A válaszadók szerint a növénytermesztésből származó bevételt az alábbi tényezők befolyásolják:

- termés hozam,
- takarmány mennyisége,
- tőke.

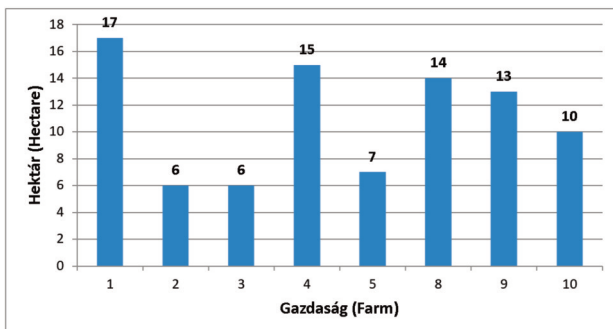
A termés hozam a takarmány-előállítással szorosan összekapcsolható. Ha az adott évben a kedvezőtlen időjárási és környezeti elemek következtében kevés a betakarítható termés, akkor további értékesítés nem lehetséges, ahogy azt az 1. ábrán szemléltettem.

1. ábra
A megtermelt és szükséges takarmány közötti kapcsolat
(The relationship between the produced and the necessary feeding stuffs)

Ahogy azt a fenti ábrán is láthatjuk, ha a megtermelt mennyiség nem éri el a szükséges szintet, hiány lép fel, és további költségek merülnek fel a szükségletek kielégítéséhez. Ha azonban több produktum áll rendelkezésére a gazdának, egy új bevételi forrás jelenik meg, értékesített mezőgazdasági termékek formájában. A 6, 7, 8, 9-es számokkal jelzett termelők a szántóföldön termelt kultúrnövényeket a környező felvásárlóknál tudták értékesíteni. Ebből következett, hogy a rendelkezésre álló termőföld, az állomány abrak takarmány-szükségleteit kielégítette, és a termesztett kukorica, búza, rozs, árpa, tritikálé, zab egy részét (gazdaságonként eltérő) a termelő el tudta adni, ezáltal további bevételhez jutott.

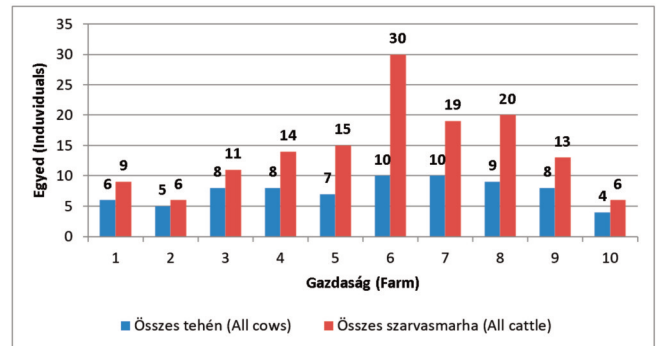
Az interjú következő kérdése a termőföld méretére és a művelési ágak közötti megoszlására irányult. A tejtermelés során értékesíteni kívánt tejet számos tényező befolyásolja, így például a takarmány-előállítás. A felmért gazdaságokban a termőföld nagysága a 2. ábra szerint alakult.

2. ábra
A rendelkezésre álló földterület nagysága gazdánként
(The size of the available land per farmer)

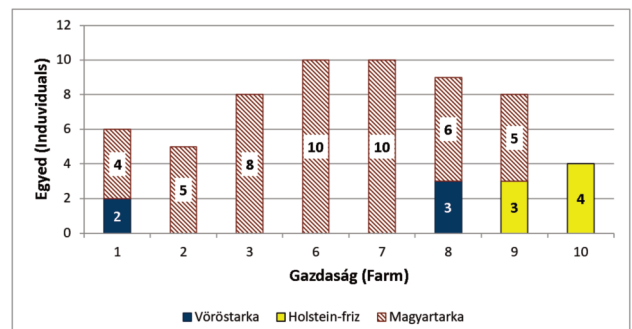
Az ábrán látható, hogy csupán az 1, 6, és a 7 gazdánál haladja meg a termőföld területe a 15 hektárt. A termelők nagy többsége szántón és réten gazdálkodik. Átlagosan 7,3 ha szántó, 7,2 ha rét és 3 ha legelő áll rendelkezésre a vizsgált gazdaságokban. Az értékelés során a tulajdoni megoszlást is figyelembe vettem, ez alapján megállapítottam, hogy a gazdának 80%-a rendelkezik saját tulajdonú földdel, 20%-a bérelt területen gazdálkodik. Két gazdaság esetében nem áll rendelkezésre saját földterület, így ők többlet ráfordítással tudják a takarmányt beszerezni.

Kutatásomat az állatállomány összetételének vizsgálatával folytattam. Az állattartásban a tej és tejtermékek értékesítése mellett lehetőség van a szaporulat értékesítésére is, amely további bevételi forrást jelent az amúgy is szűkös tőkével rendelkező gazdaságoknak. A 3. ábra adatai jól mutatják, hogy a megkérdezett gazdálkodók átlagos tehénlétszáma 8, míg az állományban található összes átlagos szarvasmarha létszám 14 db. Ez a létszám a megkérdezettek elmondása szerint nem csak a tej és tejtermék előállítását fedezi, hanem a szaporulat egy részét is.

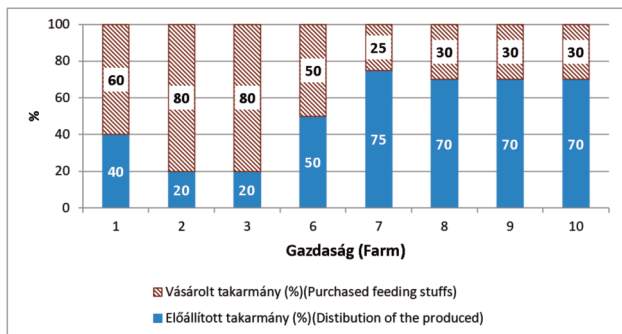
3. ábra
Állatállomány eloszlása
(The quantitative distribution of livestock per farmers)

A 4. ábrán a szarvasmarha állomány fajtankénti megoszlását láthatjuk a vizsgált gazdaságokban. A gazdaságok jelentős részében az állományba állított fajtaknak több, mint a háromnegyede magyartarka. A 10 termelő összes tehénállományának megoszlása ennek megfelelően: 76%-kettős hasznosítású, míg 24% tejhasznosítású. Az interjúk során megállapításra került, hogy a nagyobb jövedelemszerzési források megléte, valamint a tejüzemek megszűnése okozta nehezebb nyerstej értékesítés miatt ez a preferált fajta a családi gazdaságokban.

4. ábra
Szarvasmarha állomány fajtankénti megoszlása
(The distribution of the bovine herds on farms investigated)

A következő kérdés az előállított takarmányfélésekre irányult. A gazdaságosság megítélése szempontjából az egyik legfontosabb tényező a takarmányok olcsó előállítása és feldolgozása. A 10 kisüzemi tejtermelő önerőből előállított és vásárolt takarmánymegoszlását az 5. ábrán láthatjuk.

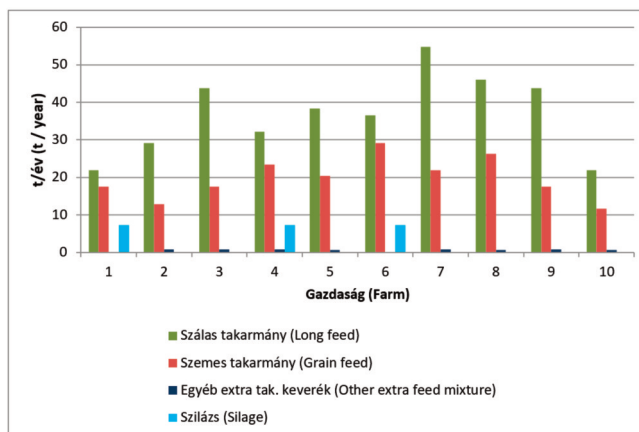

5. ábra Fig.5
Az előállított és vásárolt takarmányok megoszlása termelőnként
(The percentage distribution of the produced and the purchased feeding stuffs per producer)

Az előállított és megvásárolt termékek megoszlása gazdaságonként meglehetősen változóan alakult. Elmondható, hogy átlagosan a takarmányok több mint a felét a termelők elő tudják állítani. Az 5. ábra jól szemlélteti, hogy 6 gazdaság legalább a takarmányok 50%-át képes önerőből előállítani, a fennmaradó 4 gazdaság azonban vásárlásra szorul, növelve ezzel költségeit. A 6. ábrán a termelők által etetett takarmányféléseket tüntettem fel.

Látható, hogy leggyakrabban a szálas- és szemes-takarmányok kerültek etetésre a megkérdezett gazdálkodóknál. Szükséges azonban azt is megemlíteni, hogy a tejtermelés során az állatok szükségleteit nem elégítik ki a szemes-, szálas-takarmányok, tömegtakarmányok etetése, ezért különböző egyéb kiegészítőkkel fokozzák a tej mennyiségi és minőségi termelését. Ezek közé sorolhatjuk a tápkeverékeket, azok közül is a sima és koncentrált keverékeket, valamint a szóját és a borsót. A vizsgált gazdaságokban leggyakrabban használt egyéb kiegészítő takarmányok etetése 100%-ban

vásárlással történik. A tápkeverékek, a szója, a borsó képezik azokat a takarmányokat, amelyeket nagyobb költségekkel, vásárlás útján tudnak csak beszerezni a megkérdezett gazdálkodók.

6. ábra Fig.6
A gazdaságokban etetett takarmányok választéka, termelőkre vetítve (t/év)
(The choice of the feeding stuffs used on farms for farmers (t/year))

A következő lépésben a vizsgálat tárgya a takarmányok költségeinek elemzésére fókuszált, amely lehetővé teszi a gazdaságok jövedelmezőségének részbeni feltárását. Erre vonatkozó adatokat a 3. táblázatban mutatom be.

Látható, hogy egy liter tej előállításához felhasznált takarmány mennyisége általában 1,3 és 2,31 kilogramm között mozgott a vizsgálat időpontjában. Azokban a gazdaságokban találtam eltérést, ahol a takarmány mennyiségi változását a szilázs etetése befolyásolta, amely így meghaladta a 2 kilogrammot. Az önköltségi ár jelentős részét a takarmányköltség alkotja. A takarmány előállításának költségei a gazdálkodók elmondása szerint 45 és 69 forint között mozog 1 liter teje vetítve. Az interjú során megállapítást nyert, hogy azok a termelők, akik képesek a takarmányok minimum 50%-át önerőből megtermelni, ott átlagosan 54,58 forint az 1 liter tej előállításának takarmányköltsége, míg ezzel szemben, ahol a takarmány beszerzése vásárlás útján történik ott átlagosan ez az összeg 64,19 forint.

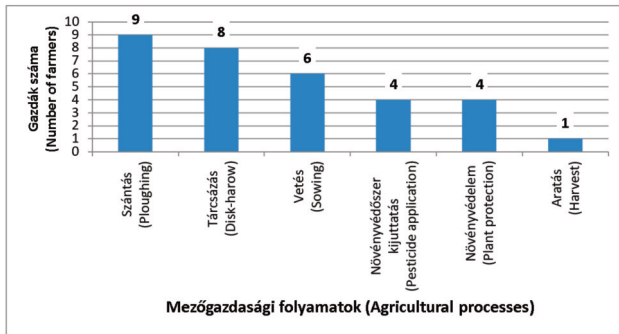
3. táblázat

A takarmányköltség változása a gazdaságokban
(Changes in feed costs)

Table 3

	Etetett takarmányok mennyisége (kg/év) (Consumed feed quantity) (kg / year)	Tejhozam (liter) (Milk Yield) (litres)	1 liter tej előállításához felhasznált takarmány-mennyiség (kg) (Consumed quantity of feed to produce 1 l of milk) (kg)	Takarmány-költség (forint/liter) (Feed costs) (HUF / litre)
1.	63510	29280	2,17	65,22
2.	43800	22875	1,91	64,78
3.	64240	36600	1,76	60,79
4.	87600	43920	1,99	58,64
5.	61320	38430	1,60	65,98
6.	105850	45750	2,31	53,57
7.	80300	48800	1,65	56,99
8.	75555	49410	1,53	57,32
9.	64240	34160	1,88	55,14
10.	35040	26840	1,31	45,80

Az előző részben bemutattam, hogy mely takarmányokat állították elő a megkérdezett termelők. Ahhoz azonban, hogy következtetéseket vonhassunk le, meg kell nézni, hogy milyen mezőgazdasági tevékenységek jelentkeztek egészen a betakarításig és ez hogyan befolyásolja a jövedelmezőséget. A 7. ábrán azokat a mezőgazdasági munkafolyamatokat láthatjuk, amelyeket az interjú alanyaink maguk el tudtak végezni.

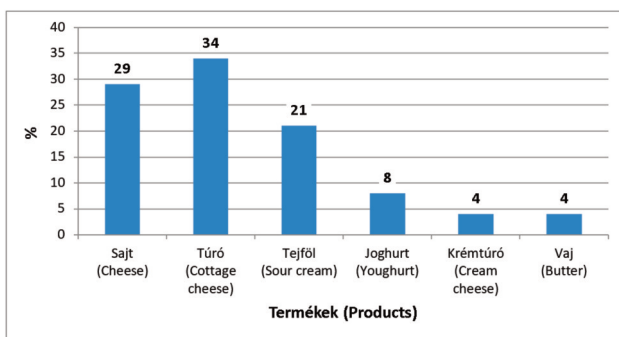

7. ábra Fig.7
A mezőgazdasági folyamatok elvégzése eszközellátottság alapján
(The agricultural processes on the basis of tool supply)

Látható, hogy a 10 gazda közül 6-nak a szántáshoz, tárcsázáshoz, boronáláshoz és vetéshez áll rendelkezésre olyan géppark, amely a felsorolt feladatok elvégzését lehetővé teszi. Az ábra adatai alapján megállapíthatjuk azt is, hogy leginkább a növényvédelem és az aratás okoz nehézséget a termelőknek. Ahhoz, hogy lássuk, ezek milyen költségtételeket jelentenek, összegyűjtöttem a gyakorlatban alkalmazott bérmunka árakat:

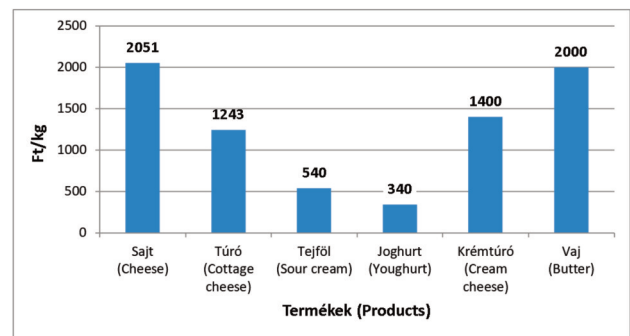
- a szántás: 20 000 forint/ha,
- tárcsázás és boronálás: 10 000 forint/ha,
- vetés: 10 000 forint/ha,
- növényvédő szerek kijuttatása: 7 000 forint/ha,
- növényvédelem: 10 000 és 15 000 forint/ha,
- és az aratás: 22 000 és 25 000 forint/ha.

A vizsgált gazdaságokban kutatás tárgyát képezte a tej értékesítési módja is. Valamennyi megkérdezett a megtermelt tejet háznál vagy helyi területi piacokon értékesíti. Az alacsony felvásárlói ár és a tőke hiánya miatt ugyanis nem engedhetik meg maguknak, hogy akár rövid ideig is veszteséget termeljenek. Egyre gyakoribb, hogy a tej nem végtermékként, hanem alapanyagként szerepel a kisgazdaságokban.

8. ábra Fig.8
Az értékesített tejtermékek választéka (%)
(The choice of the dairy products sold)

A 8. ábrán látható a piacra bocsájtott tejtermékek széles választéka. A megkérdezett tejtermelő gazdaságokban a leggyakrabban sajt- és túró készítményeket állítanak elő és adnak el. Az interjú adatai szerint a tejkészítmények nettó ára termelőnként igen megoszoló. A 7-es számmal jelölt gazdaságban például 1100 forint/kg áron értékesítik a sajtot, míg az 1, 2, 5-ös számmal jelzett termelők 2000 forint/kg körüli áron tudják termékeiket eladni. A válaszadók elmondása szerint ennek háttérében a lokális körülmények állnak. Az utóbb említett 3 gazdaság jól reagált arra, hogy kereslethiány van a termékekre az adott településen, ezáltal feldolgozott termékeket magas áron tudják értékesíteni. Ez a trend azonban a 6-os és 3-as termelő esetében megfordult. Az interjúk során kiderült, hogy ők is 2000 forint/kg feletti áron értékesítettek, de a piac idővel telítődött, így a megkérdezés időpontjában már csak 1600-1800 forint/kg körüli árral tudnak csak vevőt találni. A tejtermékek nettó ára forintban, kilónként, illetve literenként a 9. ábrán került feltüntetésre.

9. ábra Fig.9
A tejtermékek nettó árának alakulása a vizsgált családi gazdaságokban
(The net price of the dairy products on family farms investigated)

Fontos vizsgálati szempont volt az önköltségi ár alakulásának megállapítása a vizsgált családi gazdaságokban. Erre vonatkozó adatokat a 4. táblázatban láthatunk.

4. táblázat Table 4

A tehéntej literenkénti nettó ára a vizsgált 10 gazdaságban.
(The net price of cow's milk per litre on the ten farms investigated)

Gazdaság (Factory)	Önköltség (Cost price)	Nettó tejár (Net milk price)
1.	93,56	200
2.	106,8	180
3.	111,45	200
4.	90,49	150
5.	103,22	200
6.	99,6	170
7.	93,56	150
8.	91,49	190
9.	103,64	200
10.	90,88	180

A 4. táblázat adatai szerint a legkisebb volt a tej értékesítés literenkénti nettó ára a 4. és a 7. gazdaságokban (150 forint), míg a

legkedvezőbb értékesítési ár a 1, 3, 5 és 9. gazdaságokban volt (200 forint). A vizsgált gazdaságokban az átlagos értékesítési nettó tejár literje 182 forint. Az értékelés során figyelembe kell venni, hogy a nagygazdaságokban egy liter tejet közel 70-80 forintból állítanak elő, addig kisgazdaságokban ez az összeg 90-110 forint közötti sávban mozog. A fajlagos tej literenkénti előállítás költsége nagyban függ a tőkeellátottságtól, földterület méretétől, takarmányozástól és a kereslettől. Megközelítően átlagosan 100 forint az előállítási költsége egy liter tejnek.

A szűkös eszköz és tőkeellátottság mellett működő családi gazdaságok fejlesztése céljából lehetőség van pályázati források igénybevételeire. Az interjúkból kiderült, hogy a megkérdezettek 100%-a igénybe vesz valamilyen pénzügyi forrást. A leggyakrabban igénybe vett támogatási források az egységes területalapú támogatás (SAPS) és az anyatehén tartás támogatása. A pályázati források között jelentős szerepet kapott a tejhasznú tehéntartás támogatása, valamint a fiatal gazda pályázat is. Arra a kérdésre, hogy volt-e az elmúlt 4 évben megvalósult beruházása a vizsgált gazdaságnak, a 10-ből 6 válaszadó elmondta, hogy erre nem volt lehetőségük, csupán 4 gazda számolt be befejezett beruházásról. Ebből a 4 gazdából 1 tudott önerőn kívül egyéb támogatásokat is igénybe venni. A beruházás fajtái az alábbi módon alakultak:

- gépbeszerzés: 2 gazda,
- sajtkonyha kialakítása: 1 gazda,
- zöldmezős beruházás: 1 gazda.

Az interjúk alapján általánosságban elmondható, hogy a választadók igyekeznek a rendelkezésre álló eszközök és tőke mellett jobb jövedelmezőséget elérni, ennek érdekében a termőföldterület minél jobb kihasználtságára törekednek és maguk kívánják művelni azt. A folyamatos fizetőképesség növelése céljából, a tej további feldolgozásra kerül, hogy a tej hozzáadott értéke javuljon.

4. KÖVETKEZTETÉSEK – CONCLUSIONS

Az összegyűjtött és feldolgozott adatok, információk és személyes vélemények alapján a következő következtetéseket vonhatjuk le:

A tejtermelést befolyásoló főbb tényezők a termőföld, a takarmányozás és az állatállomány. E három tényező megszabja a gazdaságok bevételeinek nagyságát. A termőföld nélkül a takarmány beszerzése jóval drágább, ami ellehetetleníti a jövedelmező gazdálkodás folytatását. A vizsgálatok során kiderült, hogy rendelkezésre állnak olyan eszközök, gépparkok, amelyek a takarmányok jelentős részének önerőből történő betakarítását lehetővé teszik. A tej és a tejtermelését befolyásoló tényezők miatt a gazdák igyekeznek több bevételi forráshoz jutni. A szűkös termőföld és állatállomány miatt bevételük alacsony. A nagyobb bevételi forrás elérése érdekében a tej hozzáadott értékén próbálnak javítani. Az értékesített tejtermékek között főleg a sajtok, túró és tejföl szerepelnek.

Az interjú összegzéseként az alábbi javaslatok fogalmazódtak meg:

- A családi gazdaságok üzemméretének fejlesztését az alacsony tőkeellátottság befolyásolja. A géppark fejlesztése mellett, olyan támogatási lehetőségekkel is élni kell, amelyek lehetővé teszik a nagyobb üzemméret kialakítását (pl. fiatal gazda támogatási program).
- A tej hozzáadott értékét lehet javítani azáltal, hogy a tej nem végerméként jelenik meg, hanem nyersanyagként. Szükséges és elengedhetetlen a tej további kisüzemi szinten történő

feldolgozása, amely során a tejkészítmények színes választékával lehetőség nyílik kielégíteni a meglévő keresletet. A gazdaságok likviditásának javítására megoldást jelenthet a tejtermékek körének bővítése.

ÖSSZEFOGLALÁS – SUMMARY

A kutatás a tejtermelés versenyképességét meghatározó tényezők alakulását vizsgálja. Alapvető célja, hogy feltárja és jellemezze a természeti adottságokat, a fizikai és biológiai-, a társadalmi, gazdasági (piaci)- illetve a humán tényezőket, rámutatva egyúttal a legfontosabb különbségekre. Elemzi a kiválasztott családi gazdaságok hatékonyságát, üzemméretet, termelési színvonalat, technológia, illetve eltartóképesség alapján. Végezetül bemutatja a legfontosabb összefüggéseket, valamint a kapott eredmények alapján kiemeli a termelést befolyásoló három legfontosabb tényezőt, mint a termőföld, takarmányozás, állatállomány.

IRODALOM – REFERENCES

- (1) **Bakos Á.:** Tudja valójában mennyibe kerül 1 liter tej előállítása? Vas Népe Online (2015) <http://vaol.hu/gazdasag/tudja-mennyibe-kerul-valojaban-egy-liter-tej-elollitasa-bajban-a-vasi-tejtermelok-is-1721506>
- (2) **Benedek Zs., Fertő I., Baráth L., Tóth J.:** Hogyan kapcsolódhatnak a mezőgazdasági termelők a modern élelmiszerláncokhoz?, Vidékkutatás 2012-2013, Budapest, 6-7 (2013) <http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/1352/1/vidékkutatás2013.pdf>
- (3) **Kovács K., Blaskó B.:** Néhány hazai tejgazdaság gazdasági hatékonyságának elemzése. Tejgazdaság 71 (1-2) 37-46 (2011)
- (4) **Monostori L.:** A kisüzemi tejfeldolgozás lehetősége és gépi berendezései. Agrárágazat 5 (10) (2004)
- (5) **MTI:** Öngyilkos tempóra kényszerülnek a magyar tejtermelők. hvg.hu (2015) http://hvg.hu/kkv/20150818_Ongyilkos_tempora_kenyszerulnek_a_magyar
- (6) **Udovecz G.:** Javaslatok. In: Tejtermék-tanács Titkársága: A magyar tejágazat helyzete és fejlődésének lehetséges iránya a 2014-2020 közötti költségvetési tervezési időszak aktualitásainak tükrében. c. tanulmány, Budapest, 2-10 (2013)